

Moraalisen epävarmuuden voittaminen on demokraattisen yhteiskunnan edellytys

■ Maria Eronen

Keskustelussa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmista sekä nyt Anders Behring Breivikin hirmuteoista on yhteistä, että syyllistä etsitään ennen kaikkea toisista ideologioista. Toki tällaistakin keskustelua tarvitaan, sillä on perusteltua kritisoida ryhmittymiä, joiden tavoitteena on viha, katkeruus ja väkivalta toisia ihmisryhmiä kohtaan. Demokraattisen yhteiskunnan suurena ongelmana ja haasteena on kuitenkin se, miten viedä keskustelua vielä pidemmälle, jotta se ei pysähtyisi siihen, että pelkästään kritisoitavalle ideologialle, kuten vasta-jihad-liikkeelle, annettaisiin sen tavoittelemaa huomiota. Tarkastelen yhteisymmärryksen ja erilaisuuden huomioon ottamisen pohjalle rakentuvaa moraalialla demokraattisen yhteiskunnan kulmakivenä.

Tasapainottelua itsen ja muiden välillä

Pahuus on aina helppo nähdä toisessa. Joillekin ”toinen” tarkoittaa islaminuskoisia, joillekin perussuomalaisia, joillekin kristillisdemokraatteja, joillekin maahanmuuttajia, joillekin homo-

seksuaaleja, joillekin toisia ihmisiä ja suvaitsevaisuutta ylipäättään. Lista on loputon. Ihmisten ryhmittelyllä ja kritisoimisella ei kuitenkaan rakenneta parempaa yhteisöä, sillä ideologioihin nojaavat moraalialla argumentit pystyvät suostuttelemaan vain aatteiltaan samanmielisiä, siis vahvistamaan niiden käsityksiä, jotka muutenkin jakavat tiettyihin ihmisryhmiin liittyvät stereotyyppiat. Voidaankin kysyä, mitä merkitystä kommunikoinnilla edes on, jos sen avulla ei haluta luoda mitään uutta, vaan pelkästään toteuttaa mielessä luotuja stereotyyppioita. Humeen giljotiini voidaan pyöräyttää myös toisin päin ja ilmaista se hieman eri sanoin: jos haluaa tavoitella koko yhteiskunnan hyvää, sosiaalista todellisuutta ei voi johtaa ideologisista moraalialla-ännöistä.

Toisten kritisoiminen sinällään ei ole este avoimemman ja demokraattisemman yhteiskunnan muotoutumiselle, päinvastoin. Kriittisyys demokraattisen yhteiskunnan kulmakivenä tarkoittaa kuitenkin yhtäläillä kriittisyyttä itseä ja omaa toimintaa kohtaan, se on jatkuvaa

tasapainon löytämistä itsen ja muiden välille. Valmius muuttaa omaa mielipidettä ja toimintatapoja julkisen keskustelun seurauksena onkin esimerkiksi yhteiskuntateoreetikko Jürgen Habermasin (1994) mukaan yksi ehdottomista edellytyksistä deliberatiivisen, järkipäisellä tavalla keskustelemaan demokratian toteutumiseksi. Tämä keskustelu syntyy poliitikkojen, asiantuntijoiden ja kansan yhteistyöstä, jossa median rooli on kiistaton.

Yhteiskuntamme päättäjien täytyy tarpeen tullen kyetä muuttamaan kantaansa, asiantuntijoilta vaaditaan kykyä tehdä jatkuvaa uudelleen etsintää ja kansalla on vastuu kyseenalaisia kahlitsevia ajattelumalleja. Median tehtävänä on mahdollistaa erilaisten äänten pääsy julkisuuteen ja nähdä se potentiaali, mikä erilaisten ja eri tavalla ajattelevien ihmisten yhteistyössä on. Kansanedustajien kommenttien, asiantuntijalausuntojen ja yksittäisten ihmisten omasta kokemuspöytäkirjasta kertovien narratiivien tulisi kaikkien olla yhtä arvokkaita.

Sosiaalinen media ja toiseuden ymmärtämisen haasteet

Jotkut näkevät vahvaa potentiaalia sosiaalisessa mediassa erilaisine keskustelufoorumeineen. Heistä se voisi edesauttaa poliitikkojen, asiantuntijoiden, valtavirtamedian ja kansalaisten välillä käytävää avointa kommunikointia. Viestintätieteellisessä keskustelussa nostetaan kuitenkin yhä voimakkaammin esiin sosiaalisen median kritiikki. Sosiaalinen media on harhaanjohtava termi, jos ottaa huomioon, kuinka paljon verkkosivustoja käytetään narsististen houkutusten toteuttamiseen. Itsestä täytyy vain jättää jälki ja saada oma profiili muiden nähtävälle – ja niin se jääkin. Vaikka internetiä valvotaan jatkuvasti, moni herjaus ja väkivaltaan yllyttäminen jää vaille oikeudellisia seuraamuksia. Esimerkiksi julkisuuden henkilöitä koskevat verkkokeskustelut vilisevät herjakommentteja, jopa yllytystä tappamiseen.

Vaikka lainsäädännölliset velvoitteet koskevat myös verkkokirjoittelua, välitöntä vastuuta

ottaa toista huomioon ei ole. Verkkomaailmassa ihminen on vapaa ulkoapäin tulevista velvoitteista ymmärtää ja hyväksyä erilaisuus. Eri tavalla ajattelevien ihmisten poistaminen omasta profiilista onnistuu yhdellä klikkauksella: heitä ei tarvitse enää nähdä eikä kuulla.

Jopa hakukonejätti *Google* on kehitetty ”vain Sinua varten”. Kuten internet-aktivisti Eli Pariser tuoreessa kirjassaan *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You* (2011) tuo esiin, *Google* on ohjelmoitu antamaan hakutuloksia, jotka vastaavat tietoa etsivän aiemmin käyttämiä hakusanoja. Tämä saattaa kirjailijan mukaan olla omiaan kaventamaan ihmisen maailmankuvaa.

Digitaalinen media tuo moraalinen rakentamiselle ja toiseuden ymmärtämiselle omat haasteensa. Edesmennyt brittiläinen mediaetiikan tutkija Roger Silverstone (2007) korostaakin, että fyysisen etäisyyden lisääntyessä vastuu toisesta häviää liian helposti, sillä vastuu tarkoittaa yksittäisen viestintätapahtuman ulkopuolelle ulottuvaa toisen huomioon ottamista. Silverstonen mukaan digitaalisesti viestivä on helposti liian lähellä itseään, koska ei pysty mielessään käsittelemään kaikkea sitä toiseutta ja erilaisuutta, joka potentiaalisen yleisön moninaisuudesta syntyy. Adam Smith tuo esiin klassikkoteoksessaan *The Theory of Moral Sentiments* (2006 [1790]), että moraalisessa myötäelämisessä on kyse toisen ihmisen asemaan asettumisesta mielikuvituksen keinoin. Sananvapaudesta villiintyneiltä verkkokeskustelijoilta ja bloggaajilta tämä voi olla liikaa vaadittu, sillä verkkokommenttien todellinen yleisö on harvoin vain se tietty ihmisjoukko, jolle viesti alun perin on suunnattu.

Jos annamme digitaalisen median hämärtää inhimilliset peruslähtökohdat, jotka ovat välttämättömiä moraaliselle myötäelämiselle, on pelotettavaa ajatella, että kokemus toisesta fyysisenä ja haavoittuvana subjektina katoaisi. Verkkoviestinnän vakavuus piilee juuri siinä, ettei verkkosisältöjen (kuten blogikirjoitusten, keskustelufoorumikommenttien tai *YouTube*-videoiden) tuottajat kykene aina ottamaan sosiaalisuutta huomioon sen kaikessa laajuudessa ja vakavuudessa. Toimikoon Jussi Halla-ahon kirjoittama

”Demokratian näkökulmasta ei tulisi olla liian vakava kysymys, pystymmekö olemaan sosiaalisia median vaatimalla tavalla ja ottamaan vastuuta toisista, erilaisista yksilöistä, rodusta, ihonväristä, sukupuolesta, uskonnosta ja syntyperästä huolimatta. Muuten sosiaalinen media niin terminä kuin käsitteenäkin kaatuu omaan ironiaansa.”

kommentti Hommaforumille esimerkkinä. Hän kirjoittaa, että hänen blogimerkinnöistään otettaisiin painos, jonka ”[e]nsimmäinen editio on pehmeäkantinen. Ankkurilapsen selkänahalla päällystetty nahkaselkätainos tulee sitten seuraavalla kerralla”. Moraalisesti tällaisen ironian käyttö on arveluttavaa, varsinkin kaikille nähtävissä olevalla verkkofoorumilla, sillä ironian tulkinnassa kyse on ironisoijan määrittelemästä moraalista tulkintakehikosta, jolla leikkittelyä ja vitsailua ei keskustelua lukevalta voi edellyttää (ks. Chouliaraki 2011).

Media itsessään ei ole hyvä tai paha, viestintäteoreetikko Marshall McLuhan (1968) on osuvasti todennut, että ihmiset ovat välineiden viettämissä, elleivät ymmärrä niiden luonnetta. Demokratian potentiaali verkkomaailmasta ei katoa minnekään. Sosiaalisessa mediassa vain korostuu, keitä me ihmiset olemme ja miten näemme itsemme suhteessa muihin. Demokratian näkökulmasta ei tulisi olla liian vakava kysymys, pystymmekö olemaan sosiaalisia median vaatimalla tavalla ja ottamaan vastuuta toisista, erilaisista yksilöistä, rodusta, ihonväristä, suku-

puolesta, uskonnosta ja syntyperästä huolimatta. Muuten sosiaalinen media niin terminä kuin käsitteenäkin kaatuu omaan ironiaansa.

Moraalinen epävarmuus

Kaikki alussa mainitut ampumatragediat ovat herättäneet keskustelua sekä aselain että verkkomedian kontrollin tiukentamisesta. Tällainen keskustelu paljastaa, ettei moraali rakennu yhteiskunnan tasolla yhteiselle pohjalle. Olemme epävarmoja ja epätietoisia toisten ihmisten aikeista ja intresseistä. Moraalinen epävarmuus ei ole vain internetin keskustelupalstojen ongelma. Modernissa yhteiskunnassa epävarmuus näkyy kaikkialla, koska joukossamme on yksilöitä, jotka hakevat epätoivoisesti paremmuudentunnetta ja sosiaalista arvostusta muiden ihmisten ja ihmisryhmien sortamisesta. Suurimpana haasteena demokraattisemman yhteiskunnan muotoutumisessa ei ole se, miten päästä eroon tietyistä ideologioista. Tärkeimmät ja haastavimmat kysymykset liittyvät siihen, miten yksilöt pystyvät voittamaan pahimman vastuksensa – itsensä, niin median välityksellä kuin kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa.

Lähteet

- Chouliaraki, Lilie (2011). ‘Improper distance’: Towards a critical account of solidarity as irony. *International Journal of Cultural Studies* 14:4, 363–381.
- Habermas, Jürgen (1994). *Järkeä ja kommunikaatio: Tekstejä 1981–1989*. Valinnut ja suomentanut Jussi Kotkavirta. 2. uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- McLuhan, Marshall (1968). *Ihmisen uudet ulottuvuudet*. Suomentanut Antero Tiusanen. Helsinki: WSOY.
- Pariser, Eli (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York: Penguin Press.
- Silverstone, Roger (2007). *Media and Morality: on the Rise of the Mediapolis*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, Adam (2006 [1790]). *The Theory of Moral Sentiments*. Mineola, New York: Dover Publications.

Kirjoittaja on tohtorikoulutettava Vaasan yliopistosta ja tekee viestintätieteellistä väitöskirjaa moralisoinnista julkisuuden henkilöitä koskevissa verkkokeskusteluissa.